

zagrešilo breztaktnosti. O pošastni slovenščini enega kot drugega sotrudnika ne govorim in prepuščam to onim, ki imajo talent za to; o škandaloznih tiskovnih napakah istotako ne govorim. Dobro pa bo, če podarim, da sta Z. članka najslabši šolski nalogi, tako idejno kot stilsko, brez vsakega takta in preglednosti tvarine. Ne le, da se ena in ista stvar in formulacija ponavlja tisoč in tisočkrat in to v vedno isti brezokusnosti («amusement», zatiranje razvadic itd., 54, 55, 56, 154), tudi vsaka najnedolžnejša dogodbica se prikazuje kot orjaška kriza in z naslodo in v tonu spolzkega novelista se vlačijo na dan stvari, ki so očitna profanacija Jugovega spomina (20, 22, 30, 31, 54). Vse, vse se lahko pove o mrtvih in ni res tisto »de mortuis nil nisi bene«; toda oni, ki hoče take stvari govoriti in s tem spomin prijatelja častiti in mladini podati živ zglede, mora biti osebnost, nič manjša od umrlega. Z. pa spričo samih dreves ne vidi gozda in se mu spričo obilice notic, ki jih je Jug zapustil, zapleta jezik, kjer bi moral govoriti.

Jug je zrevolucioniral slovenski alpinizem in ustvaril šolo, ki mu je že deloma sledila, deloma pa še sledi ne samo v nauku, temveč tudi v smrti. Ob to nevarnost Jugove ideologije sem se že svoj čas zaletel in pribijam danes žalostno dejstvo, da se v našem alpinizmu vzgaja kulturno proletarstvo, ki ima v Jugu le svojega izrednega predhodnika. Če kdo misli, da nam žrtve, ki padejo tu, povrnejo tiste od naših moči prvič premagane stene, greši nad idejo narodnosti, kakor greši nad idejo etičnega herojstva in preroditve družbe, kdor smatra alpinizem tega kova za sredstvo k temu. Naši heroji presnavljajo našo družbo v sredi te naše družbe same in ne v samostanskih celicah in niti v čerih gora. Juga kot alpinista pregledam popolnoma in ne zasledim nič podobnega na njem; za Juga kot znanstvenika in kot človeka pregledam isto po nujnosti logične integracije, ne po zaslugi te knjige, ki je vse prej kot zmožna, naši mladini ustvariti jasno sliko o tem, česa se pri Jugu mora in česa se ne sme učiti.

Rajko Ložar.

Iz tujih literatur

1. Thomas Mann: »Der Zauberberg«

Šestindvajsetletnik je Th. Mann z obsežnim romanom »Die Buddenbrooks« (1901) stopil v prve vrste nemških pripovednikov; petdesetletnik pa si je s še obsežnejšim »Der Zauberberg« (1924) osvojil odlično mesto v svetovni. Ne notranja tvorna sila, ki je res da temelj vsake umetniške veličine, ampak tudi dva vnanja znaka dobe mu odpirata pot v svetovno: kozmopolitizem in sinteza življenja. Z mogočno umetniško silo je stopil preko plotov nacionalizma in poiskal točko, s katere bi lahko premikal svet; z doslej prerodko silo je proniknil v globine vseh mogočih sodobnih problemov, ki vznemirjajo človekovega duha in posegajo v njegovo dejanje in nehanje.

Svojemu kozmopolitizmu je Mann dal izraza že z izbiro prizorišča: Vse se vrši na strogo nevtralnih tleh mednarodnega zdravilišča v Davosu. »Die Atmosphäre hier ist ja so international« (II. 77). Visoko v graubündenskih gorah je zbral svoje ljudi iz vse

Evrope pa še Azije in Egipta povrh ter jih odrezal popolnoma od ljudi v nižini. Že samo po sebi zanimivo življenje v taki samoti postane še vse zanimiveje, ko zaslužiš, da ti ljudje prisluškujejo smrti in so zato veliko občutljivejši za velika življenjska vprašanja kakor do ušes zaposleni dolinci.

Dejanja je za 1200 strani drobnega tiska bore malo. Hans Castorp je končal svoje tehnične šole in mu je že odkazano mesto v hamburški ladjedelnici, kjer se bo udejstvoval, na kar s ponosom misli. Da se nekoliko odpočije in si okrepi slabotno zdravje (starši so mu umrli vsled tuberkuloze), se odpravi na obisk k svojemu bratranču Joachimiu Ziemssenu, ki se že nekaj mesecev zdravi v Davosu. Z visokega stala zdravega partedenskega gosta motri čudno življenje v zdravilišču. Zdravnikovemu strokovnjaškemu očesu pa že ob prvem srečanju niso ušle bolesterne njegove poteze; pri preiskavi mu je ugotovil »une tache humide«, termometer pa pokazal 37,5. Stopil je tudi on na pot bolnikov; z vsakim dnem globlje se mu pogreza »Flachland«, z vsakim dnem bolj ga privija čarobna gora v svoje naročje in mu uspa va že itak slabotno voljo. Trije tedni so potekali, sporoči domov, da ostane še trije radi zdravja. Toda kaj je čas? Mar ni minuta tako neizmerno dolga, če meriš vročino, a dan tako kratek v družbi? S čim naj merim čas? S prostorninsko ali dolžinsko mero? V Davosu, kjer celo zima samovoljno posega v poletje in poletje v zimo, je problem časa na dnevnem redu. Za prvimi šestimi tedni je prišlo novih šest mesecev, a obletnico si je sramežljivo prikrival, potem pa se zgubil v brezčasnosti, da ni vedel več ne koliko let se že zdravi ne koliko let mu je sploh. Vnanje doživlja le prav malo: izleti, zimski sport (smučanje), nekakšna ljubezen do gospe Chauchat, Joachimov nasilni »exodus«, njegova vrnitev in njegov dokončni »exitus« v rakvi; pustolovščine v družbi Peeperkorna in končni največji doživljaj vojne, ki ga prebudi iz dolgoletne omame, da odide in se kot prostovoljec vpiše v vojake, s čimer se začne življenje dejanja.

Družba, ki nam jo opisuje Th. Mann v tem svojem delu, je čisto svojevrstna. Življenje pojmuje drugače kakor povprečni svet, ki mu je nujno primum vivere. Vprašanje gmo tnih sredstev se ne javlja nikdar v tej družbi, zato je razumljivo, da se veliko modruje. Če izvzamemo močno postavu Peeperkorna, je tudi vprašanje uživanja in naslade drugoten pojav, »Boljša ruska miza« šteje sicer nekaj prav izvernih ljudi, a spoznamo podrobneje le gospo Chauchat z onstran Kavkaza, kjer ji živi mož, ki ji je dal popolno svobodo; gospa Stöhr se navdušuje samo ob naštevanju 28 ribjih omak in rabi neznosno napačno tujke. Zanimiva je skupina »moribundi«, njih tajno izginjanje, o katerem zvedo šele ob desinfekciji prazne sobe, posebnost je »Verein mit der halben Lunge« in družba z »une tache humide«. Ravnateljev pomočnik dr. Krakowski si pridobiva simpatij s svojimi štirinajstdnevnimi predavanji v fraku in sandalilih o notranji zvezi boleznin in ljubeznin, ki po svojih katakombskih potih krenejo končno na izrazito magično pot in se zaključujejo s hipnotizmom, somnambulizmom in telepatijo. Vendar pa so vse te osebe s še celo vrsto drugih le ilustrativnega značaja za celoto,

Osrednje postave dela je Th. Mann postavil ob mladega, z ozkim življenjskim obzorjem opremljenega, povprečno nadarjenega in ne posebno samostojnega Hansa Castorpa, ki postane na ta način predmet vplivov, pod katerimi zori njegova duševnost. Izrazitemu civilistu Castorpu stoji od prvih početkov ob strani vojaško usmerjeni strumni bratranec Joachim Ziemssen, ki misli le, kako bi čimprej ozdravel, da bi mogel stopiti v vojaško službo in prisesti zastavi; zato vestno izpolnjevanje predpisov, od tod njegov idealizem, ki se odpoveduje samemu sebi. Ko mu ob lastni boleznii malo zagrenjeni Hofrat Behrens neprestano podaljšuje rok, ga premaga volja po delu — Ziemssen odide preko zdravnikove volje; ta izbruh volje spravi tudi Castorpa za trenutek iz ravnotežja, a vendar ostane, Ziemssen se kmalu mora zopet vrniti, njegova močna volja ga je strla — za hip se zdi, da je telo zmagalo nad dušo.

Tako sta namreč presojala položaj Lodovico Settembrini in Naphta. Vnuk karbonarja in sin literata je član svobodomiselnih lože Settembrini prosvetljen filozof z izrazito lepoučutno in vzgojno potezo, ki razpravlja o vseh mogočih kulturnih, političnih, verskih, miselnih in življenjskih problemih. Da dobi njegova duševna sila priliko za izraz, stavi Thomas Mann lepemu Italijanu nasproti telesno grdo spačenega jezuitskega klerika z nemogočo preteklostjo, a z neverjetno bistrostjo duha, ki je docela kos Settembriniju. Najrigoroznejša srednjeveška načela spravlja v stik z najprevratnejšimi sodobnimi idejami, da preseneča celo svojega prosvetljenega nasprotnika. Vse te obsežne, z žgočim sarkazmom nasičene razprave se vrše pred Castorpom, ki ga Settembrini svari pred Naphtom in obratno, tako da se končno postavi na lastne noge in se zavaruje proti obema.

Izmed žensk posega v Castorpo notranji razvoj le gospa Chauchat, ki sicer ni povsem evropsko vzgojena — saj tako neizmerno grdo loputa z vrati — a vendar je dovolj dražestna, da od vsega začetka obrne nase pozornost Castorpo, si osvoji njegovo naklonjenost do te meje, da se ob koncu prve ločitve spusti z njo v dolg francoski pogovor. (Značilno, da ga Mann domala vsega podaja v francoščini na 15 straneh.) Po njenem začasnem odhodu čuti dolgčas in jo sklene počakati. Po svojem potovanju po Evropi se gospa Chauchat seznanila z nizozemskim veletrgovcem Peeperkornom, s katerim pride v Davos. Ta edina osebnost — Castorp misli tu na njegovo vnanjo postavo in vnanje zanimivosti proti Settembriniju in Naphti — se pobrati s Castorpom, a v svoji vladarski absolutnosti ne prenese tekmeča v ljubezni gospo Chauchat; kot strokovni poznavavec strupov in njihovih učinkov se na nečuvno pretkan način zastrupi.

Že iz teh kratkih nakazil oseb in problemov je razvidno, kaj vse more spraviti v ta okvir pisatelj z Mannovo široko in globoko izobrazbo, z njegovo umetniško silo, ki suvereno obvlada jezik in to ne le nemškega, ampak tudi francoskega, ki mu je italijanska, angleška in španska ali tudi latinska beseda v potrebi enako hitro pri roki kakor kemična formula za tehnični izraz. Držič se svojega v predgovoru si stavljene načela »ohne Furcht vor dem Odium der Peinlichkeit, neigen wir vielmehr der Ansicht zu,

dass nur das Gründliche wahrhaft unterhaltend sei« (I. 10), nam z vso strokovno podrobnostjo govori o botaniki, razvojni teoriji, mineralogiji, meteorologiji, astronomiji, medicini, o problemu časa, telesa, duše, življenja, smrti, zdravja, boleznii, o monizmu in dualizmu, katoličanstvu in protestantstvu, delovanju in mirovanju, vojni in miru, veri in vedi, inkviziciji in svobodi, srednjem in novem veku, jezuitih in prostozidarskih ložah, askezi in uživanju, pedagogiki, izobrazbi in analfabetizmu, smrtni kazni, umetnosti, okultizmu itd. itd. Le malo kakšno aktualno vprašanje ni našlo prostora v enciklopedično široko zajetem življenju. Spričo take natrpanosti se pa ne boj, da se boš dolgočasil ob vseh teh razpravah. Prežeta in obdelana so s tako umetniško silo, da dihaš res življenjsko svežost in pomembnost in ne diše kar nič po olju. In prav v tem zajemanju vse življenjske pestrosti vidim posebno veličino dela. Doživeti in dovršeno oblikovati vsa gibala človekovega duha je končno najvišja naloga vse umetnosti. Polpretekla doba naturalizma se je s sodobno znanostjo vred poglobljala v posamezne kose problemov in pozabljala, da je anatomija mogoča le na mrliču, da pa je sicer vsaka človekova kretanja izraz celote. Ne tako novejša smer. Uporabljajoč sicer vse dobre strani naturalistične šole, išče sinteze, skuša zajeti celoto, ki ni enostavna vsota delov. Thomas Mann v predgovoru sam poudarja brezčasnost, v katero je hotel postaviti svojo zgodbo: »Diese Geschichte ist sehr lange her, sie ist zuzusagen schon ganz mit historischem Edelrost überzogen und unbeding in der Zeitform der tiefsten Vergangenheit vorzutragen« (I. 9). Skratka: hotel je zajeti človeka v njegovih večnih problemih, v njegovem nemirnem iskanju in snovanju. Jakob Solar.

Polemika

Kaj hočejo?

1.

Ta članek skuša biti kritično pojasnilo onim junakom, ki so zadnje čase ponovno brez vsake potrebe in pomotoma obstreljavali slovensko umetnostno zgodovino. Dalje spodaj navajam pregled najvažnejših napadov te vrste v približnem časovnem redu. Pregled ni popoln; za vsestransko osvetlitev pojava bi bilo zanimivo upoštevati še v dnevnem časopisju publicirane izjave in debate, kakor tudi različna »zasebna« mnenja, kar pa presega moj namen. Ako si te kritične napade začasno bližje ogledamo, vidimo, da se 1. obračajo tako proti stroki kot taki, kakor proti njenim predstavnikom; 2. da izvirajo iz najrazličnejših nagibov in da 3. sfera, v kateri so se dogajali, ni bila toliko historična umetnost, torej strokovno polje te vede, kolikor *m o d e r n a, s o d o b n a u m e t n o s t*, če ne ta, pa ono področje, ki ga navadno imenujemo »umetnostna teorija«, to je veda o osnovnih pojmi in problemih umetnosti sploh. Zlasti na to poslednjo točko opozarjam z vsem poudarkom, ker se zdi, da si kritika baš glede nje ni bila na jasnem, glede vprašanja namreč, kaj je in kaj ni predmet umetnostno zgodovinske vede.